

از مظاهر مجازات تبعی و تکمیلی مثل این مورد است:

«لو ارتکب القتل فی اشهر الحرم¹: رجب و ذی القعدة و ذی الحجة و المحرم فعليه الدية و ثلث من ای الاجناس تغلیظا و کذا لو ارتکبه فی حرم مكة المعظمة. و لا يلحق بها حرم المدينة المنورة و لا سائر المشاهد المشرفة . و لا تغلیظ فی الاطراف و لا فی قتل الاقارب»².

قریب به این مضمون در دو قانون مجازات اسلامی (به ترتیب ماده 299 و 555) نیز منعکس شده است.

البته بنابه برخی تعریف ها از مجازات تبعی و تکمیلی و بنابه وجهی که خواهد آمد،³ می توان گفت: این مورد و امثال آن که مورد اضافه در خود شریعت، از اول، به طور معین ثابت گردیده است، از مصادیق مساله مورد گفتگو به حساب نمی آید.

البته اصل تغلیظ مورد مخالفت برخی فقیهان قرار گرفته است.⁴

آن چه بیان گردید، سیاست افتراقی از جهت زمان و مکان بود. از جهت اشخاص، با قدری تسامح – که توضیح آن می آید⁵ – می توان به مثل زناى شاب و شیخ اشاره کرد، آن جا که در بیان اقسام حد زنا گفته شده:

«الثانی: الرجم فقط، فیجب علی المحصن اذا زنی ببالغة عاقلة و علی المحصنة اذا زنت ببالغ عاقل ان كانا شابین. و فی قول معروف یجمع فی الشاب و الشابة بین الجلد و الرجم و الاقرب الرجم فقط ... الرابع: الجلد و الرجم معا و هما حد الشیخ و الشیخة اذا كانا محصنین فیجلدان اولاً ثم یرجمان»⁶.

تحقیق در مساله

مقتضای تحقیق در قالب چند شماره ارائه می شود:

1. شارع مقدس در تشریحش، گاه برای عملی واحد، به اعتبار حالات گوناگون، مجازات های ثابت متفاوت قرار داده، آن را بیان کرده و اختیارش را هم به کسی واگذار نکرده است. به نظر می رسد این موارد را باید خارج از محل بحث دانست؛ حتی بر مجازات افزون هم نباید مجازات تکمیلی و تبعی، نام نهاد بلکه آن چه هست، مجازاتی واحد است برای عملی مشخص در حالت خاص. از این قبیل می توان آن چه را در باب مجازات قتل و زنا بیان شد، قرار داد.

1. اشهر حرم در جهاد (فاذا انسلخ الاشهر الحرم) از دهم ذیحجه تا دهم ربیع الثانی است.

2. تحریر الوسیلة، ج 2، کتاب الدیات، ص 558، م 23.

3. در تحقیق رقم 1.

4. نک: مبانی تکملة المنهاج، ج 2، ص 203 و 204، م 209.

5. در تحقیق رقم 1.

6. تحریر الوسیلة، ج 2، کتاب الحدود، ص 463 و 464، ذیل مساله 1 و مساله 2.

2. هر گاه مجرم، در کنار و مقارن با عمل مجرمانه ای که موجب حد یا قصاص است، کاری انجام دهد که در تعیین و تحقق مستقل از عمل مجرمانه است، نظیر زنای با عنف یا با ازاله بکارت یا در مسجد، واضح است که حساب آن عمل از عمل مجرمانه جدا است. به نظر می رسد نباید چنین فرضی را داخل در محل بحث و اختلاف دانست.⁷

3. البته گسست مستقل بودن عنوان مقارن از اصل عمل مجرمانه و عدم آن گاه قدری سخت می نماید و با تعیین حد برای اصل عمل، به راحتی نمی توان قائل به مجازات افزون شد و پای اختیار حاکم شرع را به میان آورد؛ مثلاً عناوینی مثل هتک رمضان، جریحه دار کردن احساسات عمومی، ایجاد ناامنی روانی در جامعه و ... نمی تواند مجوز حکم به عقوبت مضاعف باشد. البته شیخ طوسی در روایتی معتبر از معاویه بن عمار چنین نقل می کند: «عن ابی عبدالله - علیه السلام - قال: قلت له: رجل قتل رجلا في الحل ثم دخل الحرم؟ فقال: لا يُقتل ولا يُطعم ولا يُسقى ولا يباع ولا يؤوى حتى يخرج من الحرم فيقام عليه الحد. قلت: فماتقول في رجل قتل في الحرم او سرق؟ فقال: يقام عليه الحد صاغرا؛ انه لم يرد للحرم حرمة و قد قال الله تعالى: فمن اعتدى عليكم ..⁸

پرسشی که در مجال این روایت قابلیت طرح دارد، این است که آیا «یقام علیه الحد صاغرا» اشاره به مجازات افزون بر حد دارد؟ اگر چنین باشد، این روایت - به دلیل کمال سند - بهتر از روایت ضعیف نجاشی است که مورد نظر فقها واقع شده است. لکن از روایت چنین امری استفاده نمی شود؛ زیرا فرق است بین «صاغرا» و «مصغرا» به این همه باید افزود که اطلاق لفظی یا مقامی ادله در صحنه می تواند نافی مجازات افزون بر حد مقرر شرعی باشد.

4. در روایتی - با سند قابل دفاع -⁹ می خوانیم: «قضى النبي - ص - في من سرق الثمار في كمه فما اكل منه فلا شيء عليه وما حمل فيعزر و يغرم قيمته مرتين». ¹⁰ جناب مجلسی روایت را مورد عمل اصحاب ندانسته¹¹ در حالی که می توان آن را مطابق موازین دانست!¹²

5. قابل ذکر این که گاه اجرای حدود و مجازات اصلی مبتلا به مانع است و مجازات های جایگزین مطرح می گردد این مورد را نباید داخل در محدوده بحث دانست.

7. دیده شود: ق.م.ا. ماده 266 و تبصره آن و ماده 231.

8. تهذیب الاحکام، ج 5، ص 463 (= 419).

9. سند این است: علی بن ابراهیم عن ابیه عن النوفلی عن السکونی عن ابی عبدالله - علیه السلام - سند به دلیل اشتغال بر نوفلی و سکونی علی المشهور ضعیف است لکن به اعتقاد ما می توان به روایات این دو نفر اعتماد کرد.

10. کافی، ج 7، ص 230.

11. مرآة العقول، ج 23، ص 359.

12. با این توجیه که اگر ثمار دزدیده نمی شد قیمتش بالا می رفت.